

## ЛЕКЦІЯ 2 (2 год) ЗМ1,ТЗ

### *Тема: Утворення і розвиток ранньофеодальної держави Київська Русь.*

**Мета:** навчальна: прослідкувати процес утворення східнослов'янської держави з центром у Києві та визначити походження назви «Русь»; охарактеризувати правління князів, аналізувати їхню діяльність, суспільно-політичний устрій Київської держави;

*пізнавальна:* розвивати в учнів уміння на основі джерел інформації аналізувати історичні факти й події та оцінювати їх;

*виховна:* сприяти національно-патріотичному вихованню учнів.

#### Література:

- 1.Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академія, 2014
- 2.Корміч Л.І. Історія України – К.: Алерта, 2010
- 3.Смолій В.А. Історія України, К.; 2010.
- 4.Світлична В.В. Історія України, К.: Каравела, 2015р, - 384с.

#### План

- 1.Утворення Київської Русі. Норманська теорія.
- 2.Становлення державності.
- 3.Київська Русь в період найбільшого піднесення та могутності (Володимир Великий, Ярослав Мудрий).
- 4.Запровадження християнства.
- 5.Володимир Мономах. Занепад Київської Русі.

#### *Розповідь викладача*

**1.**Поява феномена Давньоруської держави у IX ст.. на території Східної Європи – результат взаємодії різноманітних чинників.

Вдосконалення землеробських знарядь у VII-IX ст., підвищення продуктивності праці, зростання виробництва додаткового продукту спричинили кардинальні зміни в соціальній сфері. Поглиблювалася класова диференціація – землевласники перетворювалися на феодалів, а вільні общинники ставали феодально залежним населенням, що створювало передумови для активного державотворчого процесу.

Відокремлення ремесла від сільського господарства, зародження товарного виробництва у VIII-X ст.. зумовили помітну активізацію внутрішнього обміну та розширення зовнішньої торгівлі. Розширення торгівлі – сприяло збагаченню слов'янської родоплемінної знаті, посилювало диференціацію суспільства.

Проблема походження Київської Русі протягом тривалого часу була дискусійною. Ще в XVIII ст.. німецькі історики висунули норманську концепцію походження Київської держави. Спочатку дискусія точилася навколо походження назви Русь. Згідно останніх лінгвістичних та історичних досліджень, слово «Русь» - фінського походження. Згодом норманісти навіть походження Київської держави проголосили утворенням скандинавських варягів. (Антинорманісти, Костомаров, Грушевський).

2.Період становлення держави Русі-України проходив у тяжкій боротьбі з варягами, печенігами, половцями, та іншими завойовниками. За доби великих переселень народів (III-VII) на землях наших пращурів панували готи, гуни, авари. Та всі вони поступилися місцем міцному союзу автохтонних слов'янських племен антів, полян, древлян, дулібів, сіверян, тиверців. Вони у VI-VII ст. започаткували процес державотворення, утворивши союз східнослов'янських племен – Русь (7), а потім ще потужніший союз – Руська земля з центром у Києві.

Початок державного життя України датують VII-VIII ст.. літописи зберегли легенду про перших князів – основоположників Києва: Кия, Щека і Хорива. В своєму розвитку Київська Русь пройшла такі періоди: становлення, розквіту, феодальне роздроблення, занепаду.

Першими київськими князями були Аскольд і Дір. Першим князем, який об'єднав під своєю владою східнослов'янські землі і на півночі і на півдні Русі, був князь Олег (882-912). У 882 р. він захопив Київ. Об'єднав племена навколо Києва. Він домовився з варягами про сплату мита в обмін на те, щоб вони не нападали на Русь. Налагоджував міжнародні відносини.

Ігор (912-945рр.) посилюється агресія печенігів, направляла Візантія. Збирання полюддя – вбивають під час одного з походів Ігоря.

Ольга (945-957) придушила повстання деревлян, повернула древлянську землю під владу Києва, обклала її даниною. Реформи – введено фіксовані норми повинностей. Поширювалась феодальна власність на землю. За Ольги виріс міжнародний престиж Русі, відносини з Константинополем.

Святослав (957-972) відомий вислів «Йду на ви». Славився своїми походами. Святослав реформував систему державного правління. Він замінив племінних вождів у трьох найважливіших центрах на своїх синів. Загинув у боротьбі з печенігами, з його черепа виготовили золоту чашу.

3.Період розквіту Київської Русі припадає на часи правління Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Боротьба з печенігами стала в X ст.. основним завданням зовнішньої політики держави. Князь який очолив цю боротьбу став народним героєм. Ним був наймолодший із синів Святослава Володимир, який у 980 р. після декількох років міжусобиць з братами посів престол у Києві. Він зміцнював і розбудовував державу. На північному сході до Русі були приєднані в'ятичі і радимичі. Вирушає в похід проти Польщі та Угорщини повертає західні руські землі. За Володимира завершилося об'єднання східнослов'янських земель у складі Київської держави. Значного піднесення набуло землеробство, відбулися зрушення у розвитку ремесла, покращилася торгівля. Місцеве управління зосереджувалося у руках великокнязівських намісників і посадників. Запровадив династичне правління у державі – синів у важливих політичних центрах. «Змієві вали». Налагоджував зовнішні відносини одружуючи своїх дітей з іноземними.

Ярослав Мудрий (1019-1054рр.) продовжував боротьбу з печенігами. У роки його правління було створено перший писаний збір законів Київської Русі – **«РУСЬКУ ПРАВДУ»** - систематизований кодекс для всієї країни. Кровна помста замінювалася грошовою компенсацією, найтяжчою карою було вигнання з рідного

краю. Ярослав зміцнив православну церкву. У 1039 році засновано Київську митрополію. Розбудовував Київ, церква Святої Софії.

4. Велике значення для утвердження феодальної держави мало запровадження Володимиром християнства на Русі, як державної релігії (988-989рр). очолював церкву митрополит. У великих містах знаходилися єпископи, що відали всіма церковними справами єпархій. Церква мала своє військо, власний суд і законодавство. Християнська релігія сприяла поширенню писемності, розвитку культури й докорінно змінила світосприйняття населення Київської Русі, зблизила давньоруську державу з країнами Європи. Прийняте було в результаті одруження Володимира донькою Візантійського імператора Василя II.

5. Політична, економічна та культурна єдність Київської Русі існувала недовго. Вже Ярослав Мудрий поділив країну між п'ятьма своїми синами, що підірвало саму ідею єдності земель. Серед головних причин феодальної роздрібненості виділяють соціально-економічні й політичні: розвиток продуктивних сил, зростання нових міст – центрів ремесла і торгівлі, розвиток феодальних відносин, про що свідчить поява могутньої боярської аристократії, а також введення Ярославом нового принципу престолонаслідування. Це був принцип сеньйорату, влада найстаршого з синів. Цей принцип суперечив принципіві спадкового престолонаслідування, що загостило між князівські чвари. Утвердження феодальної роздробленості на Русі було закономірним наслідком розвитку феодального способу виробництва. Посилюються процеси зростання великого феодального землеволодіння й особливо його вотчинної форми. Це зумовило порушення державної й територіальної єдності.

Останню спробу об'єднати всі землі Київської держави зробив Володимир Мономах, що правив з 1113 по 1125 рік. Він зумів стримати спроби місцевої земельної знаті відокремитися від влади київського центру. Авторитет і популярність Володимира Мономаха дали змогу посісти престол його сину – Мстиславу, недовге княжіння якого (1125-1132рр.) було продовженням політики Мономаха.

З другої третини XII ст.. посилилась боротьба між князями за перевагу та найкращий уділ.

З XII ст.. Київська держава розпалася на кілька окремих самостійних князівств: Київщину, Чернігівщину, Переяславщину, Тмутараканську та Турово-Пинську землі, Волинь, Галичину. Вони розвивалися як самостійні політичні, економічні та культурні території. Часто мінялись князі: за сто років (1146-1246рр) на київському престолі побувало 47 князів, а титул великого князя став суто номінальним. Через міжусобиці половці нападають на київські землі. Наприкінці XI ст.. починають відокремлюватися від Києва українські землі.

**Соціальна структура суспільства.** На чолі держави стояв князь. Він вершив суд. Збори громадян – віче на якому вирішувалися питання про війсьні походи, укладення угод, спадкування престолу тощо. Найважливіше місце в київському суспільстві займали члени київської династії Рюриковичів. Княжі воїни, дружинники, місцева знать утворювали стан бояр. Земельна власність якою можна було вільно розпоряджатися – заповідати, продати, називалася **вотчиною**. На

щабель нижче від бояр стояла міська знать. Дрібні торгівці, робітники належали до бідніших городян. Найнижчий щабель соціальної драбини займала чернь – наймалися на чорну роботу. Окрему соціальну групу становили служителі церкви. Селяни-смерди – мали землю, господарство. Закупи (ті, що брали в борг гроші). Існували й раби.

**Боротьба із завойовниками.** Постійно точилася боротьба з печенігами. На початку XIII ст.. напади монголо-татар. Бій на річці Калка (1223р). 1240 р оборона Києва, Русь перетворено на провінцію яка постачала все необхідне монголо-татарам. Культура розвивалась, церкви, книги.

Бесіда на закріплення матеріалу:

1. Назвіть князів, які розбудовували Київську Русь?
2. В якому році відбулося хрещення Київської Русі?